

O'RTA MAKTABLARDA TURIZM FAOLIYATINI TASHKILLASHTIRISH

Dildoraxon SOLIJONOVA,

Toshkent davlat Sharqshunoslik universtiteti,

Turizm va mehmondo'stlik fakulteti 2 bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'рта maktablarda turizm faoliyatini tashkil etishning dolzarbligi, ahamiyati va metodik yondashuvlari keng yoritilgan. Maktab o'quvchilari orasida sog'lom turmush tarzi, ekologik ong va vatanparvarlikni shakllantirishda turizmning ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, Singapur, Indoneziya va Yava orollaridagi ilg'or xorijiy tajribalar bilan taqqoslab, O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida maktab turizmini rivojlantirish bo'yicha aniq taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Maktabda yillik turizm faoliyati rejasining namunasi keltirilib, ta'lim jarayoniga integratsiyalash usullari izohlangan.

Kalit so'zlar: turizm ta'limi, o'рта maktab, ekologik tarbiya, yoshlar turizmi, maktabda turizm, xalqaro tajriba, ekoturizm, madaniy meros, "Yashil makon", sayohat metodikasi.

Аннотация. В статье подробно рассмотрены актуальность и методы организации туристической деятельности в средних школах. Анализируется влияние туризма на формирование здорового образа жизни, экологического сознания и патриотизма среди школьников. Представлены предложения по развитию школьного туризма в условиях Узбекистана на основе международного опыта, включая практики Сингапура, Индонезии и острова Ява. Также предлагается пример годового плана туристической активности в школах и способы интеграции туризма в образовательный процесс.

Ключевые слова: туристическое образование, средняя школа, экологическое воспитание, молодежный туризм, школьный туризм, международный опыт, экотуризм, культурное наследие, «Зелёное пространство», методика путешествий.

Abstract. This article explores the relevance and methodological approaches to organizing tourism activities in secondary schools. It analyzes the role of tourism in shaping healthy lifestyles, ecological awareness, and patriotism among students. Based on international experiences, especially from Singapore, Indonesia, and Java Island, the paper offers practical suggestions for integrating tourism into Uzbekistan's educational system. A sample annual school tourism activity plan is provided, along with strategies for incorporating tourism into the educational process.

Keywords: tourism education, secondary school, environmental education, youth tourism, school tourism, international experience, ecotourism, cultural heritage, "Green Space", travel methodology.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida ta'lim-tarbiya tizimi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni amaliy hayotga tayyorlash, ularda ijtimoiy faollik va sog'lom turmush tarziga bo'lgan intilishni shakllantirish bilan ham chambarchas bog'liq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, turizm faoliyati zamonaviy ta'limda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Turizm bolalarning atrof-muhitni anglash, vatanini sevish, madaniy merosga hurmat bilan qarash, jismoniy chiniqish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, yosh avlod orasida sog'lom hayot tarzini shakllantirish, ma'naviy boyliklarni targ'ib qilish, ekologik tarbiya berish kabi vazifalar turizm faoliyati orqali samarali amalga oshiriladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlariga muvofiq, mamlakatimizda yoshlar turizmini

rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari ham ushbu sohaning ta'limdagi o'rnini mustahkamlamoqda [A1].

O'quvchilarning oromgohlarda dam olishi, o'qishdan tashqari, dam olish kunlari ota-onalari bilan birga yoki maktablar miqyosida turizmga oid ishlarning tizimli yo'lga qo'yilishi nafaqat o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularni jamiyatda faol ishtirokchi bo'lishga tayyorlaydi, boshqa turli yo'nalishlar, ya'ni tabiatga, o'tmishga va tarixiy obidalarga qiziqish hamda umuman olganda tashqi dunyoga munosabatlar o'zgaradi.

Chet ellarda turizm faoliyatini yo'lga qo'yish holati va ulardagi o'rta maktablarda turizm faoliyatini tashkillashtirish masalalari Singapur, Indoneziya va Yava orollarida turizmning rivojlanishi va undan olinayotgan foyda to'g'risida qisqacha tahlil qilib chiqamiz:

Singapur dunyodagi eng rivojlangan shahar-davlatlardan biri bo'lib, u turizmni iqtisodiy o'sishning strategik tarmog'i sifatida rivojlantirgan. Mamlakatda zamonaviy infratuzilma, xavfsizlik, tozalikka e'tibor yuqori bo'lib, bu omillar xorijiy sayyohlarni

jalb etmoqda. Marina Bay Sands, Sentosa oroli, Gardens by the Bay kabi diqqatga sazovor joylar dunyoning turli burchaklaridan millionlab sayyohlarni o'ziga tortmoqda.

Singapurga yiliga 18-20 milliondan ortiq sayyoh qabul qilinadi, shu jumladan maktab o'quvchilari ham. Turizm orqali yiliga milliardlab dollar daromad olinadi. Xizmat ko'rsatish sohasida yuz minglab ish o'rinlari yaratilgan. Singapur o'zini Osiyoning konferensiya, tibbiy va ta'lim turizmi markaziga aylantirgan [A2; 42].

Indoneziya dunyodagi eng yirik orollardan tashkil topgan davlatlardan biri bo'lib, uning hududida 17 mingdan ortiq orol mavjud. Bu mamlakatda turizm asosan tabiiy va madaniy boyliklarga asoslangan. Bali, Komodo milliy bog'i, Borobudur

ibodatxonasi va boshqa joylar mashhur sayyohlik manzillaridir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Indoneziya yalpi ichki mahsulotining 5-6 foizi turizm orqali shakllanar ekan.

Sayyohlik orqali 10 milliondan ortiq fuqarolar ish bilan ta'minlangan. Indoneziyada tabiiy turizm (eko-turizm), suv sporti, orol sayohatlari xorijiy turistlar uchun juda ham jozibador hisoblanadi.

Yava – orollari Indoneziyaning eng zich aholi yashaydigan va iqtisodiy jihatdan eng rivojlangan orollari hisoblanadi. Poytaxt Jakarta, Yogyakarta (madaniy markazi) va Borobudur kabi madaniy obidalar aynan Yava orolida joylashgan. Turizm orqali nafaqat iqtisodiy foyda, balki madaniy merosni saqlash va xalq hunarmandchiligini rivojlantirish imkoniyati yaratilmoqda.

Ko'plab xalqaro tadbirlar va festivallar Yavada o'tkaziladi. Ichki turizm ham o'ta kuchli bo'lib, bu mahalliy tadbirkorlikni rivojlantiradi va boyitadi.

Ma'lumki turizm maqsadiga, geografik, harakatlanish, davomiyligiga, ishtirokchilariga, mavsumiyligiga qarab quyidagicha tasniflanadi [A3]:

Maqsadiga ko'ra:

- dam olish (rekreatsion) turizmi – plyaj, tog', sanatoriylarda hordiq chiqarish.
- madaniy turizm – tarixiy, arxeologik, diniy obidalarni ko'rish, muzey va teatrga borish.
- ekoturizm – tabiiy hududlar, milliy bog'lar, ekologik toza hududlarga safar.
- sog'liqni tiklash turizmi – sanatoriylar, kurortlar, davolovchi suvlarga borish.
- sport turizmi – sport musobaqalarida ishtirok etish yoki tomosha qilish (masalan, olimpiada).
- Ishbilarmonlik turizmi – konferensiya, ko'rgazma, biznes uchrashuvlar maqsadida.

- ziyorat turizmi – diniy joylarga (masalan, Makka, Vatikan, Buxoro) borish.

Geografik holatiga ko‘ra:

- ichki turizm – bir davlat ichidagi sayohatlar (masalan, Toshkentdan Samarqandga);
- tashqi (xalqaro) turizm – boshqa mamlakatga chiqish;
- kirish turizmi – xorijiy fuqarolarning mamlakatga sayohat qilishi.

Harakatlanish usuliga ko‘ra:

- avtomobil turizmi – shaxsiy yoki turistik avtobuslar orqali;
- temiryo‘l turizmi – poyezd orqali sayohat;
- havo yo‘li turizmi – samolyot orqali (xalqaro yoki mahalliy reyslar);
- daryo/dengiz turizmi – kemalar, yaxtalar orqali (kruizlar).

Davomiyligiga ko‘ra:

- qisqa muddatli turizm – 1 kundan 3 kungacha (day-tourlar);
- uzoq muddatli turizm – bir haftadan bir necha haftagacha.

Ishtirokchilarga ko‘ra:

- oilaviy turizm – oila a’zolari bilan sayohat;
- yakka tartibdagi turizm – individual sayohatlar;
- guruhli turizm – tashkil etilgan guruhlar orqali.

Mavsumiylikka ko‘ra:

–yozgi turizm – plyaj, dengiz, tog‘ va dam olish maskanlariga borish;

–qishki turizm – chang‘i sporti, muzli sayohatlar (masalan, Shveysariya, Qoratepa);

–bahorgi/kuzi – tabiatni tomosha qilish, ekosayohatlar.

O‘zbekistonda turizmning tarixiy asoslari va rivojlanish bosqichlari to‘g‘risida qisqacha to‘xtalib o‘tamiz.

Turizmning tarixiy asoslariga kelsak- O‘zbekiston qadim zamonlardan buyon savdo, ilm-fan, madaniyat va diniy markaz bo‘lgan. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo‘li O‘zbekistonning yirik shaharlari orqali o‘tganligi bois, bu hudud doimo sayohatchilar, savdogarlar, olimlar va sayyohlar e‘tiborida bo‘lgan. Masalan: O‘zbekistondagi quyidagi shaharlar turizm bo‘yicha tarixiy obidalar va jozibadorligi bilan odamlarni o‘ziga jalb qiladi:

Samarqand – Amir Temur davrida gullab-yashnagan, Registon, Shohi Zinda, Bibixonim masjidi kabi yodgorliklarga ega. Buxoro – islomiy ilm-fan markazi, 140 dan ortiq tarixiy obidalar mavjud.

Xiva – to‘liq saqlanib qolgan qadimiy shahar (Ichan-qal‘a) va YuNESKO merosi ro‘yxatida [A3].

Tarixdan ma‘lumki, O‘zbekiston xorijiy sayyohlarni qiziqtirib kelgan. Qadimdan mashhur chet ellik sayyohlari O‘zbekiston hududlari orqali boshqa yurtlarga o‘tgan shu jumladan:

Xuanzan (Xitoy) – Buddaviy yodgorliklarni o‘rganish uchun kelgan, Ibn Battuta – Buxoroni “ilm va madaniyat markazi” deb atagan, Ruy Gonsales de Klavixo – Samarqandga diplomatik safar bilan kelgan ispan elchisi va boshqalar kiradi.

1991-yil O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng mamlakatimizda turizm davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi va muhim quyidagi bosqichlarni bosib o‘tdi hamda rivojlanishga erishdi, unga quyidagi xronologik sanalar guvohlik beradi:

1992-yil – O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi tashkil etildi; 1999-yil – “Turizm to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi;

2016-2020-yillar – Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan turizmni rivojlantirishga oid “Yangi O‘zbekiston” siyosati boshlangan;

2021-yil – “Turizm va madaniy meros vazirligi” tashkil etildi. Turizmning rivojlanib borayotgan yo‘nalishlari:

- Ziyorat turizmi – Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Bahouddin Naqshband kabi ziyoratgohlar.
- Madaniy-tarixiy turizm – YuNESKO ro‘yxatiga kiritilgan obidalar (Samarqand, Buxoro, Xiva).
- Ekoturizm – Nurata tog‘lari, Orolbo‘yi hududlari, Qizilqum sahrosi.
- Ishbilarmonlik va festival turizmi – Xalqaro anjumanlar, “Sharq taronalari” festivali, hunarmandchilik ko‘rgazmalari.

Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Yashil makon” umummilliy loyihasi O‘zbekiston tabiiy muhitini yaxshilash, ekologik barqarorlikni ta‘minlash va aholining yashash sifati hamda turizm salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda [3].

Ushbu tashabbus:

2021-yildan boshlab har yili 200 milliondan ortiq daraxt va buta ko‘chatlarini ekishni nazarda tutadi. Shahar va qishloq joylarida yashil zonalarni ko‘paytirish, ekologik barqaror hududlar yaratish orqali ekoturizm uchun shart-sharoit yaratmoqda.

Ekoturizm – barqaror taraqqiyot asosi. Ekoturizm – bu ekologik toza, tabiiy landshaftlarda dam olish va sayohat qilish bo‘lib, atrof-muhitga zarar yetkazmagan holda turizm faoliyatini yuritishni nazarda tutadi.

O‘zbekistonda ekoturizm quyidagi hududlarda jadal rivojlanmoqda:

- Zomin milliy bog‘i (Jizzax);

- G'ijduvon va Nurata tog' lari (Buxoro va Navoiy vil.);
- Surxondaryo tog' -dashtlari va Boysun Geoparki;
- Ustyurt platosi va Aral fojiasi hududlari (Qoraqalpog' iston).

Tashviqot va targ'ibot ishlari. "Yashil makon" va ekoturizm g'oyalarini aholiga yetkazish maqsadida quyidagi tashviqot-targ'ibot ishlari olib borilmoqda, shu jumladan:

OAV va ijtimoiy tarmoqlarda kampaniyalar targ'ibotlari:

- "Ko'chat ek, kelajakni saqla", "Bir o'simlik – bir nafas" kabi shiorlar ostida aksiya va roliklar;
- Teleradioda ekologik ko'rsatuvlar va intervyular.

Ta'lim muassasalaridagi targ'ibotlar:

maktablarda ekologik darslar, viktorinalar, "Yashil soya" klublari; universitetlarda ekoturizm bo'yicha fanlar va ilmiy tadqiqotlar.

Jamoatchilik ishtiroki:

Ko'ngillilar xatti-harakatlari (eko-yurishlar, sayrlar, chiqindisiz sayohat loyihalari);

Turizm operatorlari va mahalliy aholining eko-marshrutlar yaratishda ishtiroki.

Festival va ko'rgazmalar:

"Ekofest", "Yashil kunlar", "Milliy bog' haftalıkları" kabi tadbirlar orqali yoshlar va sayyohlar jalb qilinmoqda;

"Yashil makon" dasturi va ekoturizm – O'zbekistonda atrof-muhitga g'amxo'rlik qilish bilan birga, mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun barqaror, zamonaviy va jozibador turizm yo'nalishlarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Targ'ibot va tashviqot ishlari yoshlar ongida ekologik madaniyatni shakllantirish va yashil iqtisodiyotga o'tishga zamin yaratmoqda.

Turizm festivallari va tanlovlar o'tkazish:

- maktab ichida turizm mavzusidagi tanlovlar;
- maktablar o'rtasida turizmga oid rasmlar, insho, video tanlovlari tashkil etish. Bu yoshlarning ijodiy faoliyatini rivojlantiradi va turizmni yanada kengroq targ'ib qiladi;
- turizm festivallarini tashkil etish;
- maktablarda turizm mavzusida festival, ko'rgazmalar o'tkazish.

O'quvchilarning turizm sohasidagi bilim va qobiliyatlarini namoyish etish.

Sayohatni ilmiy-tadqiqotga aylantirish:

turizmni ilmiy tadqiq etishni tashkillashtirish;

maktablar o'rtasida turizmga oid ilmiy tadqiqotlar olib borish, o'quvchilarga turizm sohasidagi yangiliklarni o'rganish imkoniyatini yaratish.

sayohatlarning ta'limga ta'sirini o'rganish;

sayohatlarning yoshlar ta'limiga qanday ta'sir qilishi, ularning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga qanday yordam berishi haqida ilmiy izlanishlar o'tkazish [A7,A8].

Turizm yo'nalishini o'rganish natijalariga asosan o'rta maktablarda muallif tomonidan ishlab chiqilgan turizm faoliyati yillik rejasi quyidagi 1-jadvalda tavsiya qilinmoqda.

1-jadval

Maktabda turizm faoliyati yillik rejasi

№	Oy	Faoliyat nomi	Maqsadi	Yo'nalishi	Mas'ullar
1	Sentabr	Turizm haftaligi (ochilish marosimi)	O'quvchilarga turizm mohiyatini tushuntirish,	Maktab hududi	Tarbiyachi, sinf rahbarlari

			klubga a'zolikni boshlash		
2	Oktabr	Mahalliy ekskursiya – shahar markazi, tarixiy obidalar	Tarixiy bilimlarni oshirish, diqqatni jamlash	Mahalliy muzey, obidalar	Tarix o'qituvchisi, sinf rahbari
3	Noyabr	“Ochiq dars + sayohat” – ilmiy korxonasi yoki zavodga tashrif	Mehnat ko'nikmasini oshirish, kasb tanitish	Ishlab chiqarish korxonasi	Mehnat va biologiya o'qituvchilari
4	Dekabr	Ichki maktab tanlovi: “Men sayohatda o'rganganim” – taqdimot	Tanqidiy fikrlash, ijodiy ifoda	Maktab ichida	Adabiyot o'qituvchisi, kutubxonachi
5	Yanvar	Qishki piyoda sayr: sport va ekologiya	Sog'lom turmush, atrof-muhitni asrash	Maktab atrofi yoki tog' yonbag'ri	Jismoniy tarbiya o'qituvchisi
6	Fevral	Muzey yoki teatr tashrif	Madaniy saviyani oshirish	Madaniyat markazlari	Sinf rahbarlari, ona tili o'qituvchisi
7	Mart	Bahorgi tozalash aksiyasi + ekologik yo'l yurish	Atrof-muhitga mehr, tabiat bilan muloqot	Shahar chekkasi yoki bog'	Geografiya va biologiya o'qituvchilari

8	Апрел	Respublika miqyosida sayohat (bir kunlik)	Yurtni tanish, jamoaviylik	Tarixiy shaharga (Samarqand, Buxoro, va b.)	Maktab ma'muriyati, ota-onalar
9	May	Yillik yakuniy ko'rik, sertifikatlar topshirish	Natijalarni sarhisob qilish, rag'batlantirish	Maktab hududi	Turizm rahbari, direktor o'rinbosari

O'zbekiston o'zining boy tarixi, madaniy merosi, go'zal tabiati va mehmondo'st xalqi bilan dunyo sayyohlarini o'ziga jalb qilmoqda. Tarixiy shaharlar, arxitektura obidalari, diniy ziyorat joylari va eko-marshrutlar orqali O'zbekiston

zamonaviy turizm markaziga aylanib bormoqda [A6;44].

O'zbekistonda "Yashil Makon" dasturi va ekoturizm: tashviqot va targ'ibot ishlari "Yashil Makon" – ekoturizmga zamin yuqorida aytilgan markazning bir qismidir.

Maktab yoshidayoq turizmni rivojlantirish uchun yuqoridagi takliflarni amalga oshirish orqali o'quvchilarni nafaqat turizm sohasida bilimli qilish, balki ularni dunyoqarashi keng, ekologik va madaniy jihatdan boy, mehnatkash va ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllantirish mumkin. Maktabda turizm sohasiga oid faoliyatni tizimli ravishda joriy etish, yoshlar orasida turizmni rivojlantirish uchun asosiy omil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-martdagi "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ– 4230-sonli qarori.
2. "Turizmning maktab ta'limiga kiritilishi: Xalqaro tajribalar va istiqbollor." O'zbekistonda turizm ilmiy jurnali, Toshkent, 2021, 42–47.
3. O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi. Maktablarda turizm faoliyatini rivojlantirishga doir takliflar va yo'nalishlar. Toshkent. 2022.
4. Karimov A. "Maktablarda turizm ta'limi va uning iqtisodiy-ta'limiy imkoniyatlari." Ta'lim va madaniyat jurnali, №4, Toshkent, 2021, 12–18.
5. Raxmonova Z. "Maktablarda turizmni o'rgatishning asosiy metodlari va usullari." Pedagogika va metodika jurnali, №3, Toshkent, 2020, 44–50.
6. Jumaev I. "Maktabda turizm faoliyatini boshlash va rivojlantirish: amaliy tajribalar." O'zbekiston ta'lim tizimi jurnali, Toshkent, 2023, №6, 78–83.
7. Madaniy meros va turizmni rivojlantirish masalalari. YUNESKO O'zbekistondagi vakolatxonasi tomonidan tayyorlangan hisobot. Toshkent, 2022,
8. Muhammadiev S. "O'zbekiston maktablarida turizmni rivojlantirish va yoshlar o'rtasida turistik faoliyatni targ'ib qilish." O'zbekiston yoshlar jurnali, Toshkent, 2021, №5, 22.